

Nr 50.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till bidrag till ljus- och vedkassorna vid de allmänna läroverken; given Stockholms slott den 6 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 februari 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför härefter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

Under punkten 121 i 1942 års åttonde huvudtitel har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1942/43 till Allmänna läroverken: Bidrag till ljus- och vedkassorna m. m. ett förslagsanslag av 500,000 kronor.

Jag anhåller att nu få ånyo anmäla denna anslagsfråga ävensom i samband därmed fråga om förstärkning av det för innevarande budgetår anvisade anslaget till motsvarande ändamål.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt gällande läroverksstadga, § 217, skall varje allmänt läroverk äga en ljus- och vedkassa, varur skola bestridas, bland annat, kostnaderna för belysning, uppvärmning och renhållning av läroverkets lokaler. Dessa kassors huvudsakliga inkomst är en terminsavgift, som av lokalstyrelsen på rektors förslag fastställs i mån av behov till lika belopp för varje lärjunge. Beloppet må dock icke utan skolöverstyrelsens medgivande fastställas till högre belopp än 25 kronor.

Sedan läsåret 1928/29 kunna obemedlade och mindre bemedlade lärjungar befrias från, respektive erhålla nedsättning i avgifterna till ljus- och vedkassorna. De belopp, som till följd härav frångå dessa kassor, ersättas av statsmedel. Anslag för detta ändamål har utgått alltsedan budgetåret 1928/29 (jfr 1928 års åttonde huvudtitel, sid. 373 ff.). Ifrågavarande ersättningar utbetalas av vederbörande länsstyrelse respektive statskontoret på rekvisition av rektor.

Intill år 1918 voro ljus- och vedkassorna självförsörjande. Den ekonomiska kris, som följde på förra världskriget, medförde emellertid bland annat kraftigt stegrade bränslepriser. Därmed uppkommo även oöverstigliga svårigheter för ljus- och vedkassorna att utan statsingripande svara för de ökade utgifterna. Terminsavgifterna sprungit i höjden och uppgingo under höstterminen 1917 till i medeltal 20 kronor 11 öre mot i medeltal 10 kronor 10 öre under höstterminen 1914. Höjningen var av mycket olika storlek vid olika läroverk; avgifterna höjdes sålunda vid vissa läroverk till över 30 kronor, i ett par fall ända upp till 40 eller 50 kronor. Denna utveckling ansågs, såsom framgår av propositionen 1918: 291 (sid. 41 ff), böra föranleda, att särskilda medel av statsmakterna anvisades till bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor. Härvid utgick man ifrån att anslaget borde sättas till det belopp, som erfordrades för att lärjungarnas terminsavgifter till ljus- och vedkassan ej skulle behöva överstiga 15 kronor. Maximibeloppet för terminsavgifterna höjdes sedermera av 1920 års riksdag till 20 kronor och av 1921 års riksdag till 25 kronor.

Anslaget till nedbringande av terminsavgifterna uppgick för år 1918 till 150,000 kronor (anslaget avsåg endast höstterminen nämnda år), för år 1919 till 430,000 kronor, för år 1920 till 600,000 kronor och för år 1921 till 450,000 kronor. Därefter sjönk anslagsbehovet raskt, men anslaget bibehölls likväl med smärre belopp, i allmänhet uppgående till 3,500 à 5,000 kronor. På förslag av Kungl. Maj:t förändrades anslagets natur av 1924 års riksdag från förslags- till reservationsanslag, i samband varmed maximigränsen för terminsavgifternas storlek slopades såsom anslagsvillkor. Hittills har dock statsbidrag alltid beviljats i sådan utsträckning, att terminsavgiften kunnat begränsas till 25 kronor.

Sedan 1928 års riksdag anslagit medel såsom ersättning till ljus- och vedkassorna för nedsättning i eller befrielse från avgifterna till dessa kassor för mindre bemedlade respektive obemedlade lärjungar, har för varje budgetår därefter anvisats ett gemensamt förslagsanslag till ifrågavarande två ändamål, varvid tillika angivits ett högsta belopp, vilket må, efter Kungl. Maj:ts beprövande, användas såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till nämnda kassor i sådana fall, då berörda avgifter kunna anses alltför tyngande.

Sistnämnda del av anslaget har de senaste budgetåren successivt höjts från 7,000 kronor för budgetåret 1931/32 till 45,000 kronor för innevarande budgetår. Anslaget i dess helhet är för innevarande budgetår uppfört med 500,000 kronor. Anslagsbelastningen utgjorde under budgetåret 1931/32 omkring 288,000 kronor och har därefter oavbrutet stegrats till omkring 461,000 kronor för budgetåret 1939/40 och omkring 613,000 kronor för budgetåret 1940/41.

Förstärkning av anslaget för innevarande budgetår.

I skrivelse den 16 oktober 1941 anmälde *skolöverstyrelsen*, att överstyrelsen genom särskilda beslut med stöd av bestämmelserna i läroverksstadgan § 217 medgivit, att terminsavgifterna till ljus- och vedkassorna vid vissa allmänna läroverk (14 högre allmänna läroverk och 16 realskolor) finge höjas utöver 25 kronor. De fastställda beloppen varierade mellan 28 kronor 50 öre och 65 kronor (samrealskolan i Strömstad). Ifrågavarande läroverk hade anhållit om statsbidrag för höstterminen 1941 med tillhoppa 139,632 kronor i syfte att kunna nedbringa terminsavgiften till 25 kronor (i tre fall till 25 kronor 50 öre). De sålunda begärda statsbidragsbeloppen syntes överstyrelsen vara väl motiverade. För bestridande av de för höstterminen 1941 begärda statsbidragen vore emellertid det för hela budgetåret 1941/42 för ifrågavarande ändamål beviljade beloppet av 45,000 kronor icke på långt när tillräckligt. Överstyrelsen föresloge därför, att Kungl. Maj:t, i likhet med vad som tidigare i några fall skett, måtte medgiva, att ifrågavarande läroverks byggnadsfonder, där så lämpligen kunde ske, finge i viss utsträckning användas till förstärkning av ljus- och vedkassorna vid respektive läroverk. Vad som icke lämpligen kunde bestridas på detta sätt, omkring 100,000 kronor, syntes böra bestridas av tillgängliga statsmedel, eventuellt efter riksdagens medverkan.

Beträffande principerna för bestämmande av byggnadsfondernas tillskott till ljus- och vedkassorna har överstyrelsen anfört:

Överstyrelsen hade undersökt, i vilken utsträckning de olika läroverkens byggnadsfonder lämpligen kunde anlitas för att helt eller delvis bestrida de mycket stora kostnader det här gällde. Vid uppskattningen av de ifrågavarande beloppens storlek ansågo sig överstyrelsen givetvis icke böra föreslå, att byggnadsfondernas behållning skulle helt och hållet utnyttjas, då det ju

vore önskvärt, att en viss icke alltför obetydlig del av densamma reserverades för kommande behov. Enligt överstyrelsens mening torde den reserverade behållningen böra utgöra cirka 50 procent av behållningen den 1 juli 1941. I några fall syntes dock vederbörande byggnadsfond icke böra tagas i anspråk i så stor utsträckning som till hälften. Dessa fall utgjordes dels av sådana, i vilka byggnadsfondens behållning den 1 juli 1941 eller dess beräknade behållning den 30 juni 1942 vore relativt sett mycket ringa, varvid överstyrelsen ansett sig böra föreslå, att inga medel för här ifrågavarande ändamål skulle tagas ur respektive byggnadsfonder, dels av sådana, i vilka byggnadsfondens medel till någon del vore placerade i statsobligationer, vilket i tre fall medfört, att till utgående ur byggnadsfonden föresloges ett reducerat belopp respektive intet belopp alls, dels slutligen av sådana, i vilka enligt rektorsämbetets uppgift en större eller mindre del av byggnadsfonden torde böra reserveras för bestridande av vissa närmare specificerade utgifter. Om samtliga sistnämnda gällde, att staden icke åtagit sig skyldigheten att svara för läroverkets inredning och möbelutrustning.

Statskontoret fann enligt i ärendet avgivet utlåtande icke anledning till annan erinran mot överstyrelsens förslag om anlåtande av byggnadsfonderna för ifrågavarande ändamål, än att statskontoret ansåge byggnadsfonderna vid vissa angivna läroverk kunna belastas i något större omfattning än överstyrelsen beräknat. Vidare framhöll statskontoret, att ämbetsverket icke kunde finna den omständigheten, att en byggnadsfonds tillgångar helt eller delvis placerats i statsobligationer, lägga hinder i vägen för ett disponerande av tillgångarna. Statskontoret ansåge, att av det av läroverken för höstterminen 1941 äskade statsbidragsbeloppet av tillhoppa 139,632 kronor omkring 44,600 kronor borde kunna tillskjutas av byggnadsfonderna. Därefter skulle av det äskade beloppet återstå i runt tal 95,000 kronor att täckas på annat sätt. Skulle Kungl. Maj:t anse medel böra ställas till förfogande utöver byggnadsfondernas bidrag och det för ändamålet anvisade anslaget av 45,000 kronor, syntes Kungl. Maj:t böra inhämta riksdagens medgivande att i erforderlig mån få överskrida det till 45,000 kronor begränsade anslagsbeloppet.

Genom beslut den 19 december 1941 har Kungl. Maj:t medgivit, att från byggnadsfonderna vid ifrågavarande läroverk finge till nedbringande av terminsavgifterna till respektive läroverks ljus- och vedkassa utgå sammanlagt 44,634 kronor. Härjämte fördelade Kungl. Maj:t hela det till förfogande stående statsanslaget av 45,000 kronor på de statsbidragssökande läroverken.

För höstterminen 1941 skulle sålunda återstå att anvisa ytterligare (139,632—44,634—45,000 =) i runt tal 50,000 kronor för att terminsavgifterna till ljus- och vedkassan icke skulle för höstterminen 1941 behöva överstiga 25 kronor. Härtill skulle komma det belopp, som för samma ändamål skulle behöva anvisas för vårterminen 1942, enligt överstyrelsen sannolikt omkring 140,000 kronor. Emellertid har, såsom av det följande framgår, ifrågasatts en höjning av avgiftens maximum från 25 kronor till 30 kronor.

Ifrågasatta besparingsåtgärder.

I sitt yttrande över statsbidragsansökningarna för höstterminen 1941 anförde *statskontoret*, att det i nuvarande statsfinansiella läge ville förefalla som om det icke skulle vara oberättigat, att en ändring skedde i fråga om den hittills tillämpade praxis, att statsbidrag utginge för nedbringande av terminsavgifterna till ljus- och vedkassorna ända till 25 kronor.

Besparingsberedningen har likaledes ifrågasatt, huruvida icke den hittills såsom skälig ansedda maximigränsen för ifrågavarande terminsavgifter, 25 kronor, kunde höjas något.

Terminsavgifterna vid läroverken utgjorde för närvarande: till ljus- och vedkassan maximum 25 kronor, till bibliotekskassan 10 kronor, till byggnadsfonden 5 kronor samt till statsverket 20 kronor för elev i realskolan och lyceets tre lägre kretsar och 30 kronor för elev i gymnasiet och lyceets tre högre kretsar, för realskoleelever alltså sammanlagt högst 60 kronor och för gymnasieelever sammanlagt högst 70 kronor.

Besparingsberedningen har därjämte ifrågasatt, huruvida icke det särskilda statsbidraget för nedsättning i eller nedbringande av terminsavgifterna borde slopas; det belopp, som på grund av befrielser eller nedsättningar frånginge ljus- och vedkassan, borde i stället i första hand uttagas i form av förhöjda terminsavgifter av de fullt betalande lärjungarna och i andra hand, för den händelse avgifterna behövde sättas till högre belopp än föreskrivet maximum, gäldas av statsmedel.

Avgifterna till ljus- och vedkassan växlade — även under normala förhållanden — i hög grad vid olika läroverk. Denna olikhet betingades av flera omständigheter, vilka normalt tillförsäkrade lärjungarna vid vissa läroverk förmåner framför deras kamrater vid andra skolor. För det första vore läroverkets storlek av betydelse. En liten skola vore nödsakad att upptaga en förhållandevis större avgift än ett stort läroverk, enär kassans utgifter icke vore proportionella mot lärjungeantalet. Vidare spelade läroverkets geografiska läge in. Slutligen vore att beakta de inkomster, som läroverket kunde ha av uthyrning av läroverkets lokaler. Av dessa inkomster tillfölle normalt en tredjedel ljus- och vedkassan. Där dessa tre faktorer samverkade, utövade de under vanliga förhållanden ett mycket stort inflytande på terminsavgiftens belopp.

Maximigränsen för avgiften till ljus- och vedkassan, normalt 25 kronor, torde motsvara vad som hittills ansetts skäligt uttaga av en icke medellös eller mindre bemedlad elev. Någon minimigräns för avgiften finnes däremot icke. Det syntes kunna ifrågasättas, huruvida avgiftens avgränsning på detta sätt och bestämmelserna om avgiften i övrigt vore ur statsekonomisk synpunkt lämpliga.

Ett exempel syntes enklast belysa frågan. I det antagna fallet beräknades årsutgifterna för kassan vid ett läroverk med 500 elever till 20,000 kronor — ett belopp, som under normala förhållanden varit högt räknat. Terminsavgiften till kassan skulle i detta fall utgå med 20 kronor. Om det nu antoges, att 100 lärjungar helt befriades från avgiften, så komme de återstående 400 lärjungarna att under läsåret inbetala 16,000 kronor. Återstående 4,000 kro-

nor skulle gäldas av statsmedel. Hade nu i stället avgiften för de fullt betalande 400 eleverna bestämts till 25 kronor för termin, hade hela det erforderliga beloppet av 20,000 kronor influtit och staten icke behövt lämna något bidrag.

Det valda exemplet illustrerade ett fall, där lärjungarnas egna avgifter försloge till täckande av ljus- och vedkassans utgifter. Kring detta grupperade sig tydligen *å ena sidan* sådana fall, där en avgift understigande 25 kronor — eventuellt tillsammans med inflytande hyresmedel — skulle vara tillräcklig för utgifternas bestridande och där följaktligen intet statsbidrag behövde förekomma, samt *å den andra sidan* fall, då en terminsavgift av 25 kronor — jämte eventuella hyresmedel — icke skulle vara tillräcklig för föreliggande utgifter. Då avgiften till ljus- och vedkassan — i varje fall tidigare vid lägre bränslepriser — vid ett stort antal läroverk understigit 25 kronor, skulle på den antydda vägen en icke obetydlig kostnadsbesparing för staten kunna ha vunnits.

Staten syntes sakna anledning att bidraga till en reduktion av ifrågavarande terminsavgifter i de fall, då av fullt betalande lärjungar icke uttoges den förutsatta och som skälig ansedda maximiavgiften, för närvarande 25 kronor för termin.

Statskontoret har förklarat sig biträda vad besparingsberedningen anført.

I detta sammanhang ber jag få anmäla en av *styrelsen för statsläroverkens rektorsförening* den 1 november 1941 gjord framställning om höjning av den i läroverksstadgan föreskrivna maximigränsen för terminsavgiften till ljus- och vedkassan från 25 kronor till 30 kronor.

Ljus- och vedkassans ställning vore nu vid läroverken flerstädes synnerligen bekymmersam. Utgifter för belysning, uppvärmning och renhållning, vilka bestredes av nämnda kassa, hade stegrats i avsevärd grad. Bränslepriserna hade mer än fördubblats, arbetslönerna hade stigit, material för städning betingade ökade priser, oförutsedda utgifter hade tillkommit, t. ex. för extra hjälp med eldning. Inkomsterna, som vid de flesta läroverk praktiskt taget endast utgjordes av lärjungarnas terminsavgifter, vore i många fall icke till fyllest för täckning av behoven. För läroverkens vidkommande vore det fara värt, att denna utveckling komme att medföra betänkliga konsekvenser och försätta åtskilliga rektorer i brydsamma situationer. Även om statsbidrag beviljades i enlighet med gjorda framställningar, syntes de icke kunna utbetalas förrän efter terminens slut, vilket kunde få till följd, att rektorerna komme att sakna medel att bestrida de löpande utgifterna.

I detta läge hade rektorsföreningens styrelse funnit enda utvägen att samtidigt bereda läroverken möjlighet att ordna ljus- och vedkassornas ekonomi och att minska anspråken på statsverket vara att söka skolöverstyrelsens medgivande till höjning av maximiavgiften till exempelvis 30 kronor. En sådan åtgärd skulle få följande konsekvenser. Å ena sidan skulle statsverket få vidkännas en ökning av bidraget för de lärjungar, som åtnjöte befrielse från eller nedsättning i terminsavgiften. Då höjningen av avgiften från 25 kronor till 30 kronor innebure en ökning med 20 procent, skulle tydligen statsbidraget behöva ökas med samma procent. Det kunde framhållas, att ökningen givetvis icke inträffade vid de läroverk, som upptog en avgift av upp till 25 kronor, utan endast där avgiften sattes till 30 kronor. Den frågan uppstode då, om slutresultatet för statsverkets del bleve en besparing eller

en utgiftsökning. Rektorsföreningens styrelse saknade visserligen överblick över läroverken i stort, men ett konkret exempel torde vara belysande för hur verkningarna skulle te sig. Vid ett stockholmsläroverk med 750 lärjungar skulle enligt nuvarande bestämmelser en av skolöverstyrelsen medgiven terminsavgift på 30 kronor innebära ett anspråk på statsverket för två terminer på 7,500 kronor. Statsbidraget på grund av nedsättningar eller befrielser utgjorde för närvarande 6,000 kronor. 20 procents förhöjning av detta belopp utgjorde 1,200 kronor. Statsverket skulle alltså i detta fall göra en besparing på 6,300 kronor. Sannolikt bleve resultatet analogt vid andra läroverk.

Genom den föreslagna åtgärden skulle enligt rektorsföreningens förmenande vinnas två beaktansvärda fördelar. Dels skulle de onormalt höga anspråken på statsbidrag reduceras avsevärt, dels skulle läroverken befrias från ekonomiska bekymmer och själva kunna bestrida sina utgifter i den omfattning, som torde få anses vara den normala. Att målsmännen måste vidkännas en ökning av terminsavgifterna vore visserligen sant, men ökningen vore mycket måttlig och drabbade dem, som den rimligtvis borde drabba.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt besparingsberedningens förslag om slopande av det särskilda statsbidraget till befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna men däremot tillstyrkt rektorsföreningens förslag om höjning av avgiftsmaximum från 25 kronor till 30 kronor.

Besparingsberedningen hade framkastat tanken på i viss mån ändrade principer för statsbidragets utgående. Besparingsberedningens uppslag ginge ut på att den ersättning av statsmedel, som nu utginge i fråga om de lärjungar, vilka helt eller delvis befriades från terminsavgiften till ljus- och vedkassa, tänktes bortfalla. I stället skulle terminsavgiften höjas så mycket, att inkomsterna från de elever, som betalade full avgift eller del därav, skulle kunna jämte övriga inkomster (hyror, räntor) räcka till för att bestrida kassans utgifter. Staten skulle däremot allt fortfarande bistå med bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgiften, när denna överstege ett visst maximibelopp.

Den av besparingsberedningen framkastade tanken på en höjning av maxiavgiften till ljus- och vedkassan anknöte osökt till den av styrelsen för statsläroverkens rektorsförening gjorda framställningen om höjning av terminsavgiftsmaximum från 25 till 30 kronor. Mellan det av beredningen och det av rektorsföreningen framförda uppslaget föreläge emellertid den väsentliga skillnaden, att rektorsföreningen i motsats till besparingsberedningen önskade bibehålla statsbidraget till ersättning för de avgifter, som på grund av befrielse eller nedsättning frånginge kassan.

Överstyrelsen hade infordrat uppgifter om ljus- och vedkassans inkomster under höstterminen 1941: *dels* a) enligt nu gällande bestämmelser, *dels* b) efter en terminsavgift av högst 25 kronor, varvid befrielser och nedsättningar beräknades efter samma grunder som nu men statsbidrag icke beräknades utgå för de belopp, som genom befrielserna och nedsättningarna frånginge kassan utan endast för de belopp, som erfordrades, för att samtliga fullt betalande elever skulle erlägga maximum 25 kronor, *dels slutligen* c) efter en terminsavgift av 30 kronor under motsvarande betingelser som enligt alternativ b). I följande tabell över statsbidragets storlek höstterminen 1941 enligt ovannämnda alternativa beräkningssätt sammanfattades resultatet av förfrågningen.

	a.	b.	c.
	Statsbidrag för höstterminen 1941 enligt nu gällande bestämmelser (avgiften = 25 kronor)	Statsbidrag för höstterminen 1941 enligt besparingsbered- ningens förslag (avgiften = 25 kronor)	Statsbidrag = alt. b. med terminsavgiften höjd till 30 kronor
Högre allmänna läroverk	286,240: 39	276,169: 19	165,585: 24
Realskolor för gossar	21,852: 57	20,267: 24	11,884: —
Samrealskolor	130,571: 26	111,794: 17	74,232: 37
Summa	438,664: 22	408,230: 60	251,701: 61

Tabellen gäve vid handen, att en höjning av terminsavgiften för fullt betalande elever till nuvarande maximum 25 kronor med samtidigt slopande av statsbidrag för nedsättningar och befrielser ur statsekonomisk synpunkt skulle vara av föga betydelse. Detta bekräftades ytterligare därav, att flera av rektorsämbetena meddelat, att de förutsåge en höjning av statsbidragsbeloppen för kommande vårtermin beroende på stegrade utgifter för kassan. Denna höjning torde kunna uppskattas till sammanlagt cirka 35,000 kronor. Däremot vore det uppenbart, att en höjning av maximivgiften till 30 kronor, likaså med slopande av statsbidrag för nedsättningar och befrielser, skulle för statsverket innebära en väsentlig utgiftsminskning. En noggrann beräkning av denna vore under nuvarande osäkra förhållanden givetvis icke möjlig, men om man kunde antaga, att utgifterna icke komme att undergå större förskjutningar uppåt och att nedsättningar och befrielser beviljades i ungefär samma utsträckning som nu, skulle, med utgångspunkt från de antagna förhållandena vårterminen 1942, statsverkets utgifter för bidrag till ljus- och vedkassorna under budgetåret 1942/43 kunna beräknas till 570,000 kronor mot enligt nuvarande bestämmelser och med samma utgångspunkt beräknade 950,000 kronor. Ytterligare stegring av bränslekostnaderna och andra hit hörande utgifter kunde givetvis komma att radikalt förändra dessa beräkningar.

Höjningen av maximivgiften från 25 till 30 kronor hade emellertid även en principiell innebörd, som överstyrelsen icke kunde underlåta att beröra. Överstyrelsen ville då först erinra om den tidigare framförda tanken på att helt avskaffa terminsavgifterna vid de allmänna läroverken.

Det syntes kunna hävdas, att endast de nuvarande krisförhållandena hindrat ett förverkligande av tanken på att slopa terminsavgifterna vid de allmänna läroverken. Icke minst med tanke härpå hyste överstyrelsen en viss tveksamhet inför den nu uppkomna frågan om att ytterligare höja terminsavgifterna. Denna tvekan gällde dock mindre höjningen av terminsavgifterna i och för sig — då det ju finge anses rimligt, att den enskilde medborgaren i kristider finge vidkännas relativt större uppoffringar — än omläggningen av en mångårig praxis därhän, att vissa bättre situerade föräldrar och målsmän i realiteten skulle komma att åläggas extra utgifter till förmån för vissa andra ekonomiskt något sämre rustade — utgifter som tidigare bestritts av samtliga skattebetalare. Besparingsberedningens förslag innebure ju, att den lindring, som mindre bemedlade elever nu erhöles, skulle vinnas på de mer eller mindre väl-

situerade kamraternas bekostnad, icke genom att staten trädde hjälpande emellan.

Enligt överstyrelsens mening torde det redan med hänsyn till utgifternas mera rättvisa fördelning vara lämpligast, att tillskottet för de mindre bemedlade elevernas räkning utginge av statsmedel och icke av enskilda medel. Bestämmandet av vilka lärjungar som skulle åtnjuta nedsättning i eller befrielse från avgifter vore en ofta ytterst vansklig och grannlaga uppgift, varför de ökade utgifterna kunde befaras drabba de berörda målsmännen i någon mån godtyckligt. Gränsen mellan mindre bemedlade elever och andra vore ofta flytande. Komme avgifterna för helt eller delvis betalande elever att höjas, kunde man också förutse, att lokalstyrelserna komme att i större utsträckning än förut bevilja befrielser och nedsättningar, varför statsverkets besparing kunde bli tämligen illusorisk. Spörsmålet hade även en socialpolitisk sida, vilken knappast torde kunna förbises och vilken kraftigt underströkes i åtskilliga av de yttranden över besparingsberedningens förslag, som inkommit till överstyrelsen. *Rektor vid samrealskolan i Sundbyberg* skreve sålunda, att man icke, då familjernas utgifter på alla områden stege, borde avlasta det ekonomiska trycket för staten genom att vältra det över på dem, som hade barn att försörja och uppfostra. *Kollegiet vid högre allmänna läroverket i Västerås* hade samma inställning: Den föreslagna överflyttningen av en del av dessa kostnader från statsverket till föräldrarna rimmade föga väl med den nativitetsstimulerande befolkningspolitik, som statsmakterna de senaste åren åtminstone teoretiskt förfäktat. I stället, framhölles det i några yttranden, borde staten i största möjliga mån bidra till uppfostran av de barn som funnes. Det hade även påpekats, bland annat av kollegiet vid samrealskolan i Vaxholm, att en åtgärd av det slag, som besparingsberedningen gjort sig till tolk för, särskilt hårt skulle drabba skolorna i fattiga trakter, där antalet mindre bemedlade elever vore relativt sett mycket stort och den extra belastningen på de övriga och bättre situerade — vilket långt ifrån alltid vore detsamma som de förmögna — skulle bli större än vid andra läroverk. Slutligen kunde man invända, att de allmänna läroverken på detta sätt skulle komma i en egendomlig motsatsställning till vissa andra läroanstalter, vid vilka terminsavgifter icke utginge, t. ex. vissa kommunala mellanskolor, och där de utgiftsposter, som här avsåges, helt gäldades med allmänna medel.

Av anförda skäl och med särskilt framhävande av att det här icke gällde en verklig besparing — vilken ju endast kunde vinnas genom en utgiftsminskning — utan endast en ur samhällsekonomisk synpunkt knappast önskvärd överflyttning av utgifter från en kategori av målsmän till en annan, avstyrkte överstyrelsen det av besparingsberedningen framförda förslaget om slopande av det statsbidrag, som för närvarande utginge för befrielse från och nedsättningarna i terminsavgifterna till ljus- och vedkassan.

Vad åter rektorsföreningens framställning beträffade, vore den av helt annan innebörd än besparingsberedningens. Ett genomförande av en höjning av det i § 217 läroverksstadgan fastställda maximum för terminsavgiften till ljus- och vedkassan från 25 till 30 kronor innebure under nuvarande förhållanden en betydande administrativ lättnad såväl för läroverken som för överstyrelsen och förtjänade redan på denna grund stort

beaktande. Man kunde ifrågasätta, om den nuvarande gränsen för statsbidrags utgående för samtliga elever samtidigt också borde höjas från 25 till 30 kronor eller den borde hållas oförändrad vid 25 kronor. Ur statsekonomisk synpunkt vore denna fråga av mindre vikt: den ifrågavarande höjningen skulle, enligt vad överstyrelsen beräknat, för höstterminen 1941 innebära en besparing för statsverket på omkring 41,000 kronor, ett belopp, som säkerligen i framtiden komme att åtminstone delvis kompenseras genom i större utsträckning beviljade befrielser och nedsättningar. Med hänsyn till de stegrade utgifterna för bränsle, lyse, städning etc. vore det, såsom redan ovan sagts, rimligt, att målsmännen i något större utsträckning än tidigare bidroge till kostnaderna, varför en höjning med 5 kronor för fullt betalande elever torde kunna försvaras. Ur administrativ synpunkt förefölle det även mest tilltalande, att gränsen för den avgift, som lokalstyrelsen utan överstyrelsens särskilda medgivande kunde fastställa, och gränsen för statsbidrag till samtliga elever sammanföle, liksom hittills varit fallet. Överstyrelsen tillstyrkte därför rektorsföreningens förslag i förevarande hänseende.

Anslagsberäkning för nästa budgetår.

I sina den 31 augusti 1941 avgivna anslagsäskanden för de allmänna läroverken för nästa budgetår beräknade *skolöverstyrelsen* anslagsbehovet till förevarande ändamål till 680,000 kronor, varav högst 110,000 kronor skulle användas till nedbringande i förekommande fall av terminsavgifterna till ljus- och vedkassan för samtliga lärjungar till 25 kronor.

I sitt den 4 december 1941 avgivna yttrande över besparingsberedningens och rektorsföreningens förslag har överstyrelsen emellertid anmält, att från rektorsämbetena infordrade uppgifter givit överstyrelsen anledning att justera de tidigare lämnade uppgifterna. Det för nästa budgetår erforderliga beloppet syntes — om hänsyn icke toges till eventuella bidrag ur byggnadsfonderna och om maximiavgiften i enlighet med rektorsföreningens förslag fastställes till 30 kronor — kunna beräknas till 868,000 kronor, därav enligt för höstterminen 1941 inkomna ansökningar högst 280,000 kronor skulle användas till nedbringande för samtliga lärjungar av terminsavgifterna i de fall, då dessa avgifter kunde anses alltför tyngande. Vid beräkandet av dessa belopp — vilkas osäkerhet överstyrelsen icke ansåge sig behöva ytterligare understryka — hade särskild hänsyn icke tagits till lärjungeantalets ökning men icke heller till eventuella bidrag ur läroverkens byggnadsfonder, poster, vilka möjligen i stort sett torde utjämna varandra.

Departementschefen.

Vid bestämmandet av terminsavgifterna till ljus- och vedkassan vid ett allmänt läroverk tillgår det för närvarande så, att lokalstyrelsen räknar ut hur stor avgift som skulle falla på envar av lärjungarna under förutsättning, att alla kunde betala lika mycket. Därefter beviljas nedsättning i eller befrielse från den sålunda bestämda avgiften för mindre bemed-

lade och obemedlade lärjungar. De avgifter, respektive delar därav, som till följd härav frångå ljus- och vedkassan, betalas av statsverket. Besparingsberedningens förslag innebär, att i stället de betalande eleverna skulle svara för de belopp, varmed staten sålunda bidrager, varvid dock staten skulle garantera, att de fullt betalandes avgifter icke skulle behöva överstiga ett visst belopp. För närvarande går denna maximigräns vid 25 kronor. I de fall, då denna gräns måst överskridas, har staten hittills svarat för det överskjutande beloppet. Under åren 1918—1922, då bränslekostnaderna voro onormalt höga, bidrog staten till sänkande av avgifterna, såsom av den inledningsvis lämnade redogörelsen framgår, med ansevärd belopp. Under åren 1923—1939 erfordrades för ändamålet endast relativt obetydliga belopp. Det nuvarande krisläget synes emellertid framtvinga ett statsingripande av ungefär samma omfattning som för 20 år sedan. Det synes med hänsyn härtill påkallat att upptaga till övervägande, huruvida icke den nämnda 25-kronorsgränsen kunde något höjas. Såsom av det föregående framgår, ha de allmänna läroverkens rektorsförening och skolöverstyrelsen ansett en höjning till 30 kronor försvarbar. Även besparingsberedningen och statskontoret ha ifrågasatt en höjning, ehuru utan angivande av något belopp. För egen del har jag ansett mig kunna biträda rektorsföreningens och skolöverstyrelsens förslag på denna punkt och tillstyrker alltså, att den ifrågavarande avgiftsgränsen fastställs till 30 kronor.

Vid tillämnande av 30-kronorsgränsen, på sätt jag förordat, men utan accepterande av besparingsberedningens förslag om slopande av det särskilda statsbidraget till kassorna för avgiftsbefrielser eller -nedsättningar, skulle anslagsbehovet för nästa budgetår enligt överstyrelsens beräkning kunna uppskattas till 868,000 kronor eller i runt tal 870,000 kronor, vilket skulle innebära en anslagshöjning med 370,000 kronor. Med 25-kronorsgränsen bibehållen skulle anslagsbehovet ha uppgått till 950,000 kronor. Ett med 80,000 kronor minskat anslagsbehov vinnes alltså på denna väg. Därest tillika besparingsberedningens förslag godtages, skulle enligt skolöverstyrelsens beräkning vinnas en minskning av anslagsbelastningen med ytterligare omkring 300,000 kronor; anslaget för nästa budgetår beräknas sålunda vid bifall till besparingsberedningens förslag till 570,000 kronor. Skolöverstyrelsen har likväl av principiella skäl motsatt sig detta förslag, bland annat när överstyrelsen icke ansett skäligt att målsmännen skulle betungas med utgifter, vilka enligt hittills tillämpad praxis åvilat statsverket. Jag kan för min del icke i nuvarande statsfinansiella läge tillmäta denna synpunkt avgörande betydelse. Den av besparingsberedningen förordade utvägen synes mig även ägnad att i viss grad utjämna den orättvisa, som kan sägas ligga däri, att terminsavgifterna vid de allmänna läroverken på skilda orter utgå med olika belopp. Vid bifall till besparingsberedningens förslag torde nämligen med nuvarande höga bränsle-

kostnader avgifterna till ljus- och vedkassan näppeligen komma att i allmänhet nämnvärt understiga 25 kronor för termin utan torde snarare komma att närma sig 30 kronor.

En förutsättning för biträdande av besparingsberedningens förslag är dock, att staten ikläder sig garanti för att avgifterna icke skola behöva överstiga ett visst maximum, eller i enlighet med vad jag förut förordat 30 kronor. Vad som skulle behöva uttagas av de fullt betalande eleverna utöver detta belopp torde alltså böra bestridas av statsmedel liksom sedan år 1921 varit fallet med vad som överskjutit en maximigräns av 25 kronor.

Till stöd för besparingsberedningens förslag kan även anföras den omständigheten att det sedan länge ansetts önskvärt att beträffande de allmänna läroverken övergå till det vid statsinstitutioner i allmänhet tillämpade systemet med särskilda omkostnadsanslag, från vilket samtliga expensutgifter bestridas. Tillämpat på de allmänna läroverken skulle detta system i princip innebära ljus- och vedkassornas upphörande och statens övertagande av dessas utgifter. Härvid komme lärjungarnas avgifter att inlevereras direkt till statsverket och fastställas till lika belopp för alla läroverk, oavsett expenskostnadernas storlek vid de skilda läroverken. Med ett dylikt system komme givetvis de av överstyrelsen anförda invändningarna att förfalla. Systemet torde även ur budgetär synpunkt vara att förorda framför det nu tillämpade. Jag anser därför önskvärt, att en utredning kommer till stånd rörande möjligheterna för och verkningarna av en övergång för de allmänna läroverkens vidkommande till ett dylikt system för bestridande av expenskostnaderna. Jag har för avsikt att föranstalta om en dylik utredning, vilken torde böra bedrivas så skyndsamt, att dess resultat kan föreligga till övervägande i samband med anslags-äskandena för de allmänna läroverken för budgetåret 1943/44.

Jag förordar alltså för egen del besparingsberedningens förslag, kombinerat med en höjning av terminsavgifternas maximigräns till 30 kronor. Denna förändring kan av praktiska skäl icke genomföras förrän från och med nästa budgetår. I enlighet med överstyrelsens kalkyler, varemot jag icke funnit anledning till erinran, torde vid bifall härtill såsom bidrag till ljus- och vedkassorna vid de allmänna läroverken för nästa budgetår böra anvisas ett förslagsanslag av 570,000 kronor, vilket i förhållande till det tidigare i statsverkspropositionen beräknade beloppet innebär en anslagshöjning med 70,000 kronor. Härvid förutsättes, att anslaget i dess helhet skall disponeras till nedbringande på sätt jag förordat av terminsavgifterna till ljus- och vedkassorna för fullt betalande lärjungar till högst 30 kronor. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att besluta angående det belopp, som i enlighet härmed må utgå till varje ifrågakommande läroverk. Läroverkens byggnadsfonder torde från och med nästa budgetår icke böra anlitas för bestridande av utgifter, som ankomma på ljus- och vedkassorna.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår, förslår det av riksdagen för innevarande budgetår anvisade beloppet av högst 45,000 kronor icke till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till ifrågasvarande kassor i sådana fall, då dessa avgifter kunna anses alltför tyngande, d. v. s. till 25 kronor, vilket hittills ansetts böra utgöra den övre gränsen. Från och med innevarande vårtermin torde emellertid i enlighet med skolöverstyrelsens förslag denna gräns böra höjas till 30 kronor. Trots detta erfordras dock för nu löpande budgetår en förstärkning av denna anslagspost med omkring 150,000 kronor, varvid dock förutsatts, att vederbörande byggnadsfonder skola bidra till kostnaderna i enlighet med de för höstterminen 1941 tillämpade principerna. För bestridande av dessa utgifter torde Kungl. Maj:t böra i enlighet med statskontorets förslag inhämta riksdagens medgivande att överskrida ifrågasvarande anslagspost med erforderligt belopp.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att det belopp å högst 45,000 kronor av det för budgetåret 1941/42 anvisade förslagsanslaget till Allmänna läroverken: Bidrag till ljus- och vedkassorna m. m., vilket, efter Kungl. Maj:ts beprövande, må användas såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till nämnda kassor i sådana fall, då berörda avgifter kunna anses alltför tyngande, må, med iakttagande av vad jag i det föregående anført, i erforderlig mån överskridas;

dels ock till Allmänna läroverken: Bidrag till ljus- och vedkassorna för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av kronor 570,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Bo Tideström.